

Михайло ХУДАШ

**ПОХОДЖЕННЯ НАЙМЕННЯ ТА
РЕЛІГІЙНО-МІФОЛОГІЧНІ ФУНКЦІЇ
ДАВНЬОРУСЬКОГО
ЯЗИЧНИЦЬКОГО БОЖЕСТВА,
ВІДОМОГО ЯК ПЕРЕПЛУТ¹**

**Mykhailo KHUDASH. The Origin of Nominati-
on And Religious Mythological Functions of Ancient
Russian Pagan Deity Known as Pereplut.**

Повноголоса форма на *-ере-* теоніма *Пере-плут* свідчить, що це було наймення виключно давньоруського божества, оскільки це повноголосся властиве тільки східнослов'янським мовам. У присвяченій слов'янському язичництву науковій літературі цьому божеству приділено мало уваги. Найбільше відомостей про нього можна почерпнути лише з праці російського міфолога Н.М.Гальковського (БХ) та, з посиланням на нього, із двох монографій Б.А.Рибаківа – “Язычество древних славян” (ЯДС) та “Язычество древней Руси” (ЯДР). На цих відомостях Б.А.Рибаківа будемо ще спеціально зупинятися. З українських міфологів старшого покоління про це божество певні, хоча й скупі відомості наводить І.Огієнко, зазначаючи, в яких давньоруських писемних пам'ятках про нього згадується, а також відзначаючи: “ближчих відомостей, що це був за божок, не маємо. Саме етимологічне значення слова [*Переплут. – М.Х.*] свідчить, що, може, це було зле божество, що змушувало людину плутатися, блудити, близьке до Блуда. Взагалі ж це якийсь сумнівний божок” (ДВУН, 119).

Із дослідників слов'янського язичництва най-

більше уваги божеству Переплуту присвятив Б.А.Рибаківа. Так, ще до появи згаданих вище монографій, у своїй статті “Русалии и бог Симаргл-Переплут” (РБСП) цей автор ототожнив Переплута із Симарглом, якого в своїх працях трактує у зображенні міфічного крилатого пса, запозиченого із перської міфології Сенмурва. У пізнішій своїй праці Б.А.Рибаківа відзначає: “Перський Агурамазда доручив Сенмурву піклування небесним “деревом всього насіння”. Симаргл-Сенмурв був ніби уособленням “озброєного добра”; при мирних аграрних функціях він був наділений кігтями, зубами і на додаток крилами; він – захисник посівів. Пізніше архаїчного Симаргла стали називати Переплутом. Він був пов'язаний з корінням рослин. Культ Симаргла-Переплута тісно пов'язаний з русаліями, святами в честь вил-русалок” (ЯДС, 435). Далі цей автор відзначає, що на одному із браслетів із Тверського скарбу 1906 р. “відображена сцена жертвоприношення Симарглу-Переплуту”, де “дівчина у прозорій сорочці і з розпущеним волоссям підносить кубок зображенню крилатого пса. Пес-Симаргл ніби вирізаний із дерева, врослого в землю (показане його коріння) і сильно зігнутого. Явно, що різьбяр зображав не тварину, а скульптуру тварини, ідола Симаргла-Переплута” (ЯДС, 436). Далі в цій праці, з посиланням на Н.М.Гальковського, Б.А.Рибаківа наводить визначення функцій Переплута: “Переплут – божество ґрунту, коріння рослин, вегетативної сили” (ЯДС, 454), а ще далі це божество фігурує як “Підземний бог – Переплут” (ЯДС, 459). В іншій своїй праці – “Язычество древней Руси” Б.А.Рибаківа називає Переплута “богом рослин” (ЯДР, 695). У цій же книзі автор, з посиланням на Н.М.Гальковського, наводить і пряме давньоруське свідчення про божество Переплута із “Слова св. Георгія” від XII ст.: “Християнин не мога терпети християн двоeverно живущих, верующе в Перуна и Хорса, и в Мокошь, и в Симаргла (написано: в Сима и Рьгла), и в *вилы*, их же числом 30 *сестрениць*. Глаголють бо невелигасии: “То все мнять богы [...] и тако покладывають им требы и кур им режуть” (ЯДР, 738), а також із

¹Ця стаття з незначними змінами є однією з рубрик ще не опублікованої монографії автора “Походження імен та релігійно-міфологічні функції давньоруських і спільнослов'янських язичницьких божеств”.

“Слова Іоанна Златоуста”: “А друзии верують в Стрибога, Дажьбога и Переплута, иже вертячесья ему пияють в розех (із рогів), забывше бога, створившого небо и землю, моря и реки и источники и тако веселячесья об идолах своих” (ЯДР, 739). Далі тут автор повторює викладену в попередній монографії і наведену вже нами свою концепцію ототожнення Переплута з Смарглом. “На срібних русальських браслетах ми бачили і Смарглів танцюристів, що “вертячесья”, і пиття із чаш і із рогів, і пригощення Смаргла із рога, і тих, кого я умовно назвав Переплутами. У писемних пам’ятках Смаргл і Переплут завжди стоять в однині, а в ужитковому мистецтві вони частіше за все бувають парними. Можливо, що таке здвоєння пов’язане з бажанням показати повсюдність впливу божества, усунути небажану однокіть поодиночного зображення, дати можливість Смарглу-Переплуту спрямовуватися “семи овами” (ЯДР, 739). Відзначає автор також, що “до поч. XIII ст. собакоподібний Смаргл (погано зрозумілий і переписувачами) починає витіснятися антропоморфним Переплутом” (ЯДР, 739), що теж, як пише автор, знайшло своє яскраве відображення на згаданих вище браслетах.

Однак цим разом для нас найважливіше те, що торкається тут Б.А.Рибаків і питання походження імені *Переплут*, висловлюючи при цьому свою оригінальну версію виведення його етимології. Цю версію наведемо дослівно, оскільки вона містить водночас і визначення релігійно-міфологічних функцій цього божества. Отож читаємо: “Ім’я Переплута, бога коріння і сили, яка його плодородить (свого роду, “Яри”), викликала велику кількість тлумачень і зближень як з грецьким – багатством, так з литовським божеством плодючості Пильвитусом [...]. Не заперечуючи дуже цікавих і семантично схожих балтійських паралелей, зверну увагу на латинське “perpluo” – “протікати в нутро”; “perpluit” – “дощ проникає в нутро” [...]. Все те, що дає нам ужиткове мистецтво про Переплута, пов’язане з дощем, з напоєнням ґрунту вологою, з проникненням цієї вологи до коріння рослин у вигляді крапель або струменів соків землі, Матері – сиріє землі. Латинська

форма Перплуїт сповна підходить до визначення божества коренів, напоєних дощем. Наявність її у слов’ян можна пояснити тільки індоєвропейською давністю виникнення. Можливо, що це архаїчне поняття було тимчасово витіснене іранською формою, а пізніше, в XII–XIII ст., відродилась давня форма, спільна колись для ряду індоєвропейських народів, а в середні віки спільна для руських, прусів і литовців. Колись Г.Дяченко висловив цікаву, але згодом забуту думку: “На нашу думку, Переплут – це те ж, що і Ярило” [...]; це прізвисько божества, “яке взагалі не мало одного стійкого імені” [...]. Якщо погодитися з цим припущенням, то браслети з Переплутом слід відносити до часу не пізніше ярилового дня, тобто 4 червня, після якого відбуваються “похорони Ярила”, не віддзеркалені в мистецтві XII ст.” (ЯДР, 739–740).

До цієї етимологічної концепції виведення походження теоніма *Переплут*, запропонованої Б.А.Рибаківим, ще повернемося. А нижче звернемося до відомостей про визначення релігійно-міфологічних функцій цього божества, які наводять сучасні українські міфологи. Цих визначень – не густо і, треба сказати, беззастережно базуються вони, головним чином, на наведених вище визначеннях Б.А.Рибаків. Так, для прикладу, за Г.Лозко, “**Переплут** – Бог рослинних коренів, які він переплітає під землею, живить, дає їм ріст і силу; зображався у вигляді плетива на староруських мініатюрах, а також у вигляді наузів (плетених з ниток чи мотузок оберегів). На честь Переплута приносили жертви і пили священне причастя з рога” (Ім. 85). За В.Войтовичем, “**Переплут** – божество рослинності. На його честь відзначали русалії. У це свято хороводами і різноманітними танками закликали розквіт природи, танення рік і водоймищ, оживлення рослинності, повернення птахів. Особливу зацікавленість дослідників викликав знайдений у 1906 р. браслет, на якому зображено танок на честь Смаргла-Переплута і жертвоприношення йому. Із цього зображення можна припустити, що Переплут – підземний дух, божество ґрунту, коріння і плодючої сили. Переплут досить часто згадується у

народних оповідках. Кажуть, що жінці, яка гришить у святу п'ятницю, він може так поплутати пряжу, що цілий тиждень не дасиш (!?) їй ладу. За іншими уявленнями, Переплут – це щось безформне, така собі драглиста маса. Як починає сутеніти, воно з'являється перед мандрівником, перекочується і розтягується, і так триватиме, доки не “переплутає дорогу”, якщо їдеш кіньми – відчіплюватиме посторонки, стягуватиме вуздечки, втикати в колеса гілячки” (УМ, 362).

Відзначимо також, що, посилаючись на першоджерела, на цитовані нами вище, за Б.А.Рибаковим, писемні давньоруські пам'ятки (“Слово св. Георгія” та “Слово св. Іоанна Златоуста”), а також на А.Брюкнера, Л.Нідерле, А.Соболевського та В.Я.Мансіку, польський мовознавець і міфолог С.Урбанчик у статті “*Pererlut*” характеризує це божество словами “ближче невідомий демон”, відзначаючи при цьому, що деякі дослідники вважають ім'я *Переплут* зіпсованим копійстами при копіюванні рукопису (SSS, 4, 59–60), про що ще буде мова.

Перед тим, як приступити до викладу свого погляду на генезу теоніма *Переплут*, вважаємо доцільним спочатку висловити свої певні міркування з приводу наведених вище, наявних на сьогодні реконструкцій релігійно-міфологічних функцій цього божества, оскільки, як відомо, від попереднього з'ясування релігійно-міфологічних функцій носія теоніма значною мірою залежить успіх етимологізації його наймення.

Отже, як ми вже відзначали, деякі дослідники, що приділили певну увагу божеству *Переплуту*, як І.Огієнко та С.Урбанчик, вважають, що на час копіювання давньоруських пам'яток ближчих відомостей про це божество не було, отже, воно залишалося таємничим. Як теж ми вже згадували, С.Урбанчик відзначив, що деякі дослідники вважають теонім *Переплут* зіпсованим копійстами творів, у яких він фігурує. Тут же мовознавець наводить спробу А.Соболевського трактувати лексему “розех” у “Слові Іоанна Златоуста” як помилково передане копійстом слово “порозехъ”, унаслідок чого і вважає, що в цьому контексті *Переплут* фігурує як демон, “прихильність якого

при переїзді через пороги на ріці належить здохнути, припиваючи до нього”. Наводить тут же С.Урбанчик спробу А.Брюкнера трактувати *Переплута* як “демона лісу” на підставі поєднання його імені з рос. словом “путать”. При цьому автора дивує транспозиція А.Брюкнером імені *Переплут* на польське *Przepląt*. Тому вважає, що, “можливо, треба спростувати (*rektyfikować*) це ім'я на перепут” (SSS, 4, 59–60). Як бачимо, нічого переконливого у наведених С.Урбанчиком спробах окреслити релігійно-міфологічні функції *Переплута* немає. Їх важко прийняти навіть за вірогідні. Так само важко прийняти за вірогідне і наведене вище здогадне припущення І.Огієнка, виражене в його вислові “може, це було зле божество, що змушувало людину плутатися, блудити, близьке до *Блуда*”. Адже важко навіть припустити, що поняття “блудити” було якимось чином замінене поняттям “плутати(ся)”, і популярний у народі міфоперсонаж *блуд* був замінений на *переплут* (із префіксом *пере-*).

Та, як ми вже наголошували, із дослідників слов'янського язичництва найбільше уваги приділив *Переплуту*, зокрема його релігійно-міфологічним функціям, Б.А.Рибаков, ототожнивши це божество із Смарглом-Семарглом, прототипом якого вважає іранського Сенмурва в зображенні крилатого пса, і наділивши цього *Переплута-Смаргла-Семаргла* функціями “підземного бога”, “божества ґрунту, коріння рослин, вегетативної сили”, або, інакше кажучи, функціями “бога рослин”. Як уже мовилося, основи цієї концепції Б.А.Рибакова беззастережно прийняли й українські дослідники Г.Лозко та В.Войтович.

Однак до концепції Б.А.Рибакова не лише маємо серйозні застереження, а й сумніваємося у її вірогідності взагалі. Зокрема, як ми це аргументовано довели в уже опублікованій своїй статті (ЧН, 153–183), маємо вагомий переконливий підстави вважати, що такого божества, як *Смаргл* чи *Семаргл*, з яким цей учений ототожнює *Переплута*, давньоруське язичництво зовсім не знало. Його помилково, не усвідомлено штучно створили ще давньоруські копійсти і пере-

писувачі давніх рукописних текстів², а вслід за ними і пізніші учені-міфологи (у першу чергу саме Б.А.Рибаков), які існування цього квазібожества зробили навіть аксіоматичним. Чималий подив у нас викликає і те, що ці ж таки міфологи, ототожнивши ім'я цього квазібога Смаргла-Семаргла з іменем іранського божества Сенмурва – крилатого пса, тим самим і його потрактували як крилатого пса. Отже, ототожнений Б.А.Рибаковим із Семарглом Переплут таким чином у цьому трактуванні теж став крилатим псом. Вагоме застереження і навіть несприйняття викликає в нас і реконструкція Б.А.Рибаковим релігійно-міфологічних функцій божества Переплута як “божества ґрунту, коріння рослин, вегетативної сили”, здійснена на підставі виявлених на браслетах із Тверського скарбу зображень крилатого пса (на думку Б.А.Рибакова – Смаргла) та дерева, “врослого в землю (показане його коріння) і сильно зігнутого”. Виникає запитання: чому це зображення на браслеті крилатого пса і дерева з корінням теж обов'язково слід тлумачити як зображення цього гаданого божества Смаргла та як символ приписуваних цьому гаданому божеству функцій бога “коріння рослин”? Чому ці зображення на браслеті як жіночий прикрасі не можна тлумачити як звичайну фантазію митця-різьбяра по металу? Адже на тваринний, і рослинний орнамент не так уже й рідко можна натрапити у заставках та й кінцівках навіть на сторінках християнських богослужбових книг. То що ж виходить? Невже і в цих християнських книгах можна дошукуватися елементів язичництва, а не розцінювати їх як просто мистецькі твори, прикраси, вифантазовані самими митцями-художниками?

Адже ж відомі і тваринний, і рослинний стилі в прикладному й декоративному мистецтві. Викликає подив у цій концепції Б.А.Рибакова також і основане на згадуваному зображенні крилато-

го пса і дерева з корінням наділення “Смаргла-Переплута” функцією божества ґрунту, рослинного коріння чи й взагалі рослин. Бо ж що спільного має реальний, а звідси і міфічний, пес із корінням рослин? Хіба, можливо, лише те, що час від часу може підмочувати їх. Отже, на нашу думку, Переплут як давньоруське божество, – це і не Смаргл, і не божество ґрунту, коріння чи рослин у цілому.

Відтак стосовно з'ясування релігійно-міфологічних функцій Переплута, ми схильні надати перевагу наведеній вище згадці Б.А.Рибакова про думку Г.Дяченка, згідно з якою “Переплут – це те саме, що і Ярило” і якою Б.А.Рибаков, на жаль, не скористався, а знехтував її. А проте, навівши слова Є.Голубінського “что такое Переплут, остается вовсе необъяснимым”, Г.Дяченко дослівно пише: “Мы думаем, что это не так трудно, что даже по одному только, так сказать, чутью можно сделать довольно удачную попытку разгадать этого таинственного плута. По нашему мнению Переплут то же, что и Ярило: а) само ироническое название неизвестного бога “Переплут” говорит за то, что здесь мы имеем дело не с собственным именем божества, а его прозвищем, и при том того именно божества, которое вообще не имело одного устойчивого имени, а таким богом был Ярило; б) Переплут был богом пляски, пьянства и веселья, а известно, что даже современное, значительно подновленное костромское предание называет Ярила гулякой и весельчаком-горожанином” (ПЦС, 417). Отже таки дуже жаль, що визначний міфолог Б.А.Рибаков не скористався із цієї думки Г.Дяченка і не розвинув її, однак не в напрямку зображення цього Переплута, за костромською традицією, як Ярила – бога пияцтва і танців, а в іншому напрямку, а саме – як Ярила – бога ранньої весни. Адже Ярило – це бог, який, за словами В.Войтовича, “приходить ранньої весняної пори”, як “бог-Сонце весняного рівнодення” (УМ, 614); ще за І.Огієнком – це теж “бог весни” (ДВУН, 111). Цієї думки дотримується і ряд інших дослідників. Її поділяємо і ми. Отож на підставі визначення релігійно-міфологічних функцій Ярила як божества ран-

²Не розбите на окремі слова судільне написання у літописі *Си(е)маргла*, замість словосполучення *Си(е)ма а Рьгла*, переписувачем було потрактоване як *Си(е)маргла*. Тобто з двоєдиного божества *Си(е)ма і Регла* переписувач несвідомо створив квазібожество *Си(е)маргла*.

ньої весни, весняного рівнодення вважаємо, що Г.Дяченко мав рацію, поєднуючи Переплута з Ярилом і цим разом упевнено припускаємо, що теонім *Переплут* – це не що інше, як іронічно-зневажливий народний синонім теоніма *Ярило* як імені бога ранньої весни, весняного рівнодення. Таке найменування було присвоєно Ярилові не як богові пияцтва, танків, як пише Г.Дяченко, а внаслідок спостереження людьми частих сезонних весняних перемін погоди, зокрема у березні-квітні, та ще й нерідко навіть на початку травня. Цю часту перемену погоди й було втілено у слово *плутати*, *переплутувати* (погоду), а отже, й бога ранньої весни, весняного рівнодення *Ярила* було іронічно-зневажливо чи й жартівливо названо ще й *Переплутом*. На користь цієї нашої думки яскраво можуть служити досить поширені ще й досі в Галичині серед місцевих українців і поляків прислів'я: українське “квітень (цвітень) – *плітень* (*плéтень*), бо припліта трохи зими, трохи літа”; польське – “Kwiecień-*plecień*, bo przylata trochę zimy, trochę lata”. Сьогодні важко сказати, котре з цих прислів'їв було скальковане: польське з українського чи, може, навпаки, – українське з польського? Однак праслов'янське походження назви місяця квітня (від псл. *kvěťьль / *svěťьль – ЕСУМ, 2, 418) підказує думку, що й ці прислів'я можуть мати ще спільне праслов'янське походження. Кліматичні, погодні умови праслов'янського простору мало чим різнилися. А, як відомо, саме для місяця квітня ще й досі характерна часта зміна погоди. Отже, для нашої концепції виведення етимології теоніма *Переплут* від дієслова *переплутувати* і трактування цього теоніма як паралельного синонімічного жартівливо-зневажливого, іронічного імені весняного бога *Ярила* ці прислів'я, на нашу думку, теж можуть служити досить промовистими аргументами.

Таким чином, згідно з цією концепцією, теонім *Переплут* – це в етимологізаційному сенсі утворення, яке виникло внаслідок зрощення східнослов'янського повноголосого префікса **пере-** із коренем **плут** дієслова *плутати*. Тобто це утворення того префіксального словотворчого

східнослов'янського типу, що й, для прикладу, українські прізвища: *Перé* (<переймати), *Перемé* (<переметувати), *Перепá* (<перепадати), *Пересо́* (<пересисати), *Переступ* (<переступати), *Перехо́* (<переходити) (ССУП, 2, 805–807)³.

Пропонуючи цю свою концепцію з'ясування етимології теоніма *Переплут*, на завершення не можемо залишати поза критичною увагою уже згадуваних нами, наявних на сьогодні невдалих спроб його етимологізувати навіть деякими відомими вченими. Так, однією із таких непереконливих спроб є, зокрема, згадувана вже спроба А.Соболевського, до речі, підтримана також М.Фасмером (ЭСРЯ, III, 239), вивести етимологію теоніма *Переплут* від префікса *пере-* та реконструйованих псл. утворень *plovъ, *pluti “плисти”, що і дало йому підставу вважати, що *Переплут* був “богом-покровителем мореплавців” (ЭСРЯ, III, 239). Як непереконлива, ця концепція в міфологічній науці не прижилася. Такою ж непереконливою і неприйнятною концепцією виведення походження цього теоніма вважаємо і наведену вже нами спробу Б.А.Рибакова етимологізувати це утворення на латинському мовному ґрунті і виводити його генезу від латинського слова “perpluo” “протікати в нутро”, “perpluit” – “дощ проникає в нутро”. Адже з цієї концепції випливає, що наші давньоруські предки запозичили собі ім'я свого бога *Переплута* з латинської мови від латинян, що є просто неймовірним. Не рятує цієї концепції Б.А.Рибакова і доповнення ним її суттєвою заувагою, згідно з якою, наявність у слов'ян цієї латинської форми “можна пояснити тільки індоєвропейською давністю виникнення” цього теоніма. Адже з наведеної завваги

³При цьому варто також відзначити, що від дієслова укр. *плітати*, рос. *плутать*, блр. *плітаць* етимологи виводять походження таких слів, як рос. *плут*, укр. *плутяга*, укр. і блр. *плутня*, що семантично пов'язані з поняттям “обман, обдурювання, злодійство” (ЭСРЯ, III, 287). В.Даль (без посилання на джерело) наводить рос. *переплутувать* в знач.: “сплутувать изнова, иначе получше; ...плутуваться, множ. сделаться, стать плутами, исплутуваться” (Даль, III, 75). Отже, можна навіть припускати, що в жартівливо-зневажливе, як гадаємо, ім'я бога ранньої весни *Ярила* *Переплут* уже в той час могло вкладатися і поняття “обманщик” (особливо під час весняної негоди).

цього автора логічно випливає, по-перше, що латинські утворення “perpluo”, “perpluit” належать до ще праіндоевропейського мовного спадку, а по-друге, що десь ще у цю глибоку праіндоевропейську давнину у слов’янській, чи, точніше, ще протослов’янській мові уже існувало східнослов’янське повноголосе **-ере-**, внаслідок чого наведені латинські утворення “perpluo”, “perpluit” і були перетворені на ім’я бога *Переплут*, що теж є просто неймовірним.

У підсумку цього дослідження відзначимо:

1. Вживання у давньоруських писемних пам’ятках імені бога *Переплута* виключно в повноголосій формі з **-ере-** свідчить, що йменоване цим іменем язичницьке божество було виключно давньоруським.

2. Засвідчення імені цього божества в давньоруській писемності паралельно з іменами вищих давньоруських божеств *Стрибогом* та *Дажбогом* свідчить про те, що божество *Переплут* теж належало до сонму вищих божеств. Отже, не був це демон, як трактує божество польський дослідник С.Урбаньчик, ані теж божок, тобто демон чи дух, як трактує його І.Огієнко.

3. За наведеними вище нашими даними, божество *Переплут* – це не бог *Симаргл* і не бог ґрунту, коріння рослин чи рослин узагалі, як уважає Б.А.Рыбаков, а вслід за ним, і деякі інші дослідники. Скоріше за все, під найменням *Переплут* криється весняний бог *Ярило*. Тобто теонім *Переплут* – це не що інше, як утворене від дієслова *переплутувати* у скороченій формі *Переплут* синонімічне жартівливо-зневажливе, іронічне найменування цього весняного бога, більш відомого під іменем *Ярило* та іншими, похідними від кореня **Яр-**, утвореннями, як *Яр*, *Ярун* і ін. Таким чином, за нашим переконанням, *Переплут* – це генетично не паралельне, тобто друге власне ім’я весняного давньоруського язичницького божества *Ярила*, а вже десь пізніша, можливо, що й не загальноживана, його народна синонімічна іронічно-зневажлива назва типу сучасного індивідуального прізвиська. Тому й називаємо цю назву не ім’я, а наймення, вкладаючи в нього поняття “прізвисько”.

Пояснення скорочень

БХ – Гальковский Н.М. Борьба христианства с остатками язычества в древней Руси.– Харьков, 1916.– Т. I–II.

Даль – Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка.– Москва: Гос. издат. иностр. и нац. словарей, 1956.– Т. I–IV.

ДВУН – Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. Історично-релігійна монографія.– К.: Обереги, 1992.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови.– Т. 1–5.– К., 1982–2006.

Ім. – Лозко Г. Іменослов: імена слов’янські, історичні та міфологічні.– К.: Сварог, 1998.

ПЦС – Дьяченко Г. Полный церковнославянский словарь.– Москва: Отчий Дом, 2002.

РБСП – Рыбаков Б.А. Русалии и бог Симаргл-Переплут // Советская Археология.– 1967.– № 2.– С. 91–110.

ССУП – Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ у двох томах.– Львів, 2007.

УМ – Войтович В. Українська міфологія.– К.: Либідь, 2002.

ЧН – Худаш М. Чи насправді в давньоруському язичництві було колись божество на ім’я *Симаргл*, або *Семаргл*? // Українська культура: З нових досліджень / Збірник наукових статей на пошану Степана Петровича Павлюка з нагоди його 60-ти ліття.– Львів, 2007.– С. 153–183.

ЭСРЯ – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / Перевод с немецкого и дополнения О.Н.Трубачева. Под. ред. и с предисловием проф. Б.А.Ларина.– Москва: Прогресс, 1964–1973.– Т. I–IV.

ЯДР – Рыбаков Б.А. Язычество древней Руси.– Москва: Наука, 1987.

ЯДС – Рыбаков Б.А. Язычество древних славян.– Москва: Наука, 1981.

SSS – Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury słowian od czasów najdawniejszych / Pod red. Wł.Kowalenki, Ż.Labudy i T.Lehr-Spławińskiego.– Wrocław etc, 1961–1978.– Т. I–VI.